

PREOBLIKOVANJE DOPISNEGA IZOBRAŽEVANJA V IZOBRAŽEVANJE NA DALJAVO

Potreba ali modna muha?

V letu 1996 je Center za dopisno izobraževanje Univerzum (v nadaljevanju CDI) s sodelovanjem Andragoškega centra Slovenije, Zvezne pisarne za izobraževanje in znanost iz Berna in delnim financiranjem Ministrstva za šolstvo in šport organiziral »Usposabljanje mentorjev za izobraževanje na daljavo«. Osnovni namen usposabljanja je bil hitrejši razvoj in boljša organizacija metod izobraževanja na daljavo v CDI in v širšem okolju. Za razumevanje vzrokov za uvajanje sprememb v naš način dela se bomo na kratko ozrli na zgodovino delovanja CDI Univerzum.

RAZVOJ DOPISNEGA IZOBRAŽEVANJA PO SVETU IN V SLOVENIJI

Že od nastanka človeštva so si ljudje v življenju pridobivali določeno znanje, spretnosti, ki so jim omogočale lažje preživetje. Ljudje, ki so imeli znanje – učitelji, so ga posredovali drugim ljudem, ki ga niso imeli – učencem. Večino obstoja človeštva je učitelj učencu nekaj pripovedoval, ga učil ipd. Bila sta torej v

komunicirati z učiteljem, mu sporočiti (npr. v pismu) svoje težave ali uspehe pri učenju ipd.

To pa je bilo že dopisno izobraževanje, za katerega je predvsem značilno (Holmberg, 1967):

- osnovno in prevladujoče učno sredstvo je pisana beseda, čeprav se lahko uči učenec tudi s pomočjo avdio-, videotehnike ipd.;
- med učiteljem in učencem mora biti dvosmerna komunikacija, ki šele zagotavlja sistematičnost, načrtnost izobraževanja in njegovo usmerjenost k zavestno postavljenim ciljem.

Razvoj družbe, tehnike in tržnega gospodarstva je zahteval od ljudi čedalje več znanja. Zato je ta razvoj pogojeval tudi razvoj izobraževanja. Po drugi svetovni vojni se je zlasti močno razvilo dopisno izobraževanje v Evropi, ZDA, Indiji, na Japonskem, v državah nekdanje Sovjetske zveze in v nekaterih afriških državah. V teh državah so se izobraževali po dopisni metodi predvsem odrasli ljudje. V Avstraliji, Kanadi in skandinavskih državah so se dopisno izobraževali tudi otroci in mladina, kajti zaradi redke naseljenosti niso mogli organizirati rednih šol. Za dopisno izobraževanje je značilno, da se je razvilo tudi v gosto naseljenih deželah z razvitimi prometnimi zvezami in mrežo javnih šol. Vzrok za to je prednost dopisnega izobraževanja, da si lahko učenec sam izbira kraj, čas in večinoma tudi ritem učenja, kar je ob družinskih, službenih in drugih obveznostih zelo pomembno. V Sloveniji se je začelo institucionalizirano dopisno izobraževanje leta 1932 z ustanovitvijo Dopisne trgovske šole v Ljubljani, ki je delovala do začetka vojne 1941. leta. Po vojni so se zaradi hitre gospodarske rasti pokazale

Prve institucionalizirane oblike dopisnega izobraževanja so se pojavljale že v prejšnjem stoletju v ZDA, Veliki Britaniji in na Švedskem.

neposrednem stiku, iz oči v oči. Tak način poučevanja prevladuje še danes, predvsem v šolah za mladino. Splošen razvoj in razvoj tehnike pa je omogočil posredno učenje, pri katerem učitelj in učenec nista več skupaj, iz oči v oči, ampak sta lahko krajevno oddaljena. Sprva je bilo to mogoče z dopisovanjem, pri katerem je učitelj učencu v učnem pismu posredoval določeno znanje. Pravi učni proces se je začel šele takrat, ko je tudi učenec začel

velike potrebe po izobraževanju predvsem že zaposlenih ljudi. Materialne razmere so šele leta 1955 omogočile, da so na Ljudski univerzi v Ljubljani prvič razpisali dopisni knjigovodski tečaj. Zanimanje zanj je bilo zelo veliko, samo v prvi tečaj se je prijavilo 980 kandidatov. Ljudska univerza pa s svojo organiziranostjo ni mogla zadostiti vsem potrebam po dopisnem izobraževanju v Sloveniji, zato so pobudniki tega izobraževanja (Franc Škoberne in Jože Nedog) s pomočjo in pod pokroviteljstvom glavnega odbora Zveze borcev Slovenije leta 1957 ustanovili in organizirali samostojno Dopisno ekonomsko šolo. Izobraževala je po programih rednih štiriletnih srednjih šol, trajala pa je le tri leta, saj so upoštevali, da so ljudje nekatere vrste znanja pridobili že na svojih delovnih mestih (revija Borec, 1956). Dopisna ekonomska šola je predhodnica Centra za dopisno izobraževanje Univerzum, zato štejemo leto 1957 za njen začetek.

Kmalu po začetku delovanja Dopisne ekonomske šole so začele delovati še Dopisna osnovna šola, Dopisna administrativna šola, Dopisna tehniška šola. Vse so se kasneje združile v Dopisno delavsko univerzo (v nadaljevanju DDU). Kasneje so ustanovili še nekatere druge šole in različne dopisne tečaje – za učenje tujih jezikov, varstvo pri delu, poslovno korespondenco itd. DDU je začela leta 1962 štirikrat na leto izdajati revijo Dopisnik. Vsebina je bila namenjena medsebojnemu informiranju andragoških delavcev in dopisnikov.

RAZVOJ DOPISNO~KONZULTATIVNE IN DOPISNO~SEMINARSKE METODE IZOBRAŽEVANJA

Pod pokroviteljstvom takratne DDU so uredili posebej za dopisno izobraževanje prirejeno učno gradivo v obliki učnih pisem. Učenci so se učili po dva predmeta sočasno. Snov posameznega predmeta je bila razdeljena v več učnih pisem. DDU je pošiljala po pošti učenecem učna pisma, in sicer po eno v določenem časovnem presledku. Učenci so se iz njih učili in se pred izpitom še nekajkrat srečali z učiteljem na individualnih ali skupinskih konzultacijah oziroma seminarjih, kjer so preučili zahtevnejšo snov, se pogovorili o težavah pri učenju itd. Ta občasna srečanja so bistveno

izboljšala uspešnost dopisnega izobraževanja predvsem zaradi socialnih vidikov medsebojnega druženja učencev in druženja z učiteljem. DDU je s tem razvila dopisno-seminarsko in dopisno-konzultativno metodo izobraževanja.

DDU je že takrat upoštevala razliko med mladostniki, ki se učijo v redni šoli in med odraslimi. Upoštevala je namreč potrebe izobraževanja odraslih, njihovo drugačno dojetje ciljev izobraževanja, drugačne življenjske izkušnje. Vendar je uvedba usmerjenega izobraževanja skoraj povsem preprečila delova-

Z dopisnim načinom izobraževanja so se lahko ljudje po vsej Sloveniji in tudi zunaj nje (npr. v Nemčiji) izobraževali, ne da bi morali hoditi skoraj vsak dan v oddaljene šole. To je bilo torej že izobraževanje na daljavo – šola in učenec sta oddaljena eden od drugega, med seboj komunicirata po pošti, kasneje po telefonu, srečanja pa so le občasna. Takšno učenje se je zdelo ljudem seveda prijaznejše od tradicionalnega učenja.

nje DDU, kajti zakonsko je bilo dovoljeno uporabljati le učbenike, napisane za redno šolanje mladine. Za usmerjeno izobraževanje napisani učbeniki so bili večinoma povsem neprimerni za uspešno samostojno učenje odraslih. Po opustitvi usmerjenega izobraževanja se je položaj nekoliko izboljšal, uveden je bil podoben način izobraževanja kot prej. Takrat se je DDU preimenovala v Center za dopisno izobraževanje Univerzum. Zaradi pogostega spreminjanja učnih vsebin in tudi predmetnikov ter zakonskih okvirov vzgojno-izobraževalnega dela pa je bilo te spremembe težko upoštevati pri pisanju učnega gradiva, prirejenega za izobraževanje na daljavo.

IZOBRAŽEVANJE NA DALJAVO

Razvoj tehnologije je omogočil posredovanje znanja tudi prek televizije, video- in avdiokaset, računalnika ipd. Sprva so se posamezna sredstva uporabljala le kot dopolnilo dopisnega izobraževanja. Čimbolj so se ta razvijala, tem bolj je pisana beseda izgubljala srednjo vlogo v dopisnem izobraževanju. Kadar pisana beseda ni več poglobitno učno sredstvo, ampak le eno izmed mnogih – to ni več dopisno izobraževanje, temveč izobraževanje na daljavo. Dopisno izobraževanje je pravzaprav le ena izmed oblik izobraževanja na daljavo, ki je širši pojem in zajema vse tiste obli-

ke prenašanja znanja, spretnosti in navad, ki niso odvisne od neposrednega, osebnega stika med učiteljem in učencem. Z didaktičnega vidika ima izobraževanje na daljavo vrsto prednosti pred dopisnim izobraževanjem. Učenci in učitelji lahko uporabljajo zelo različne učne pripomočke, na primer avdio-, videokasete, filme, množična občila, računalniške programe, elektronsko pošto, priročne laboratorije ipd. Učenci lahko izbirajo tista sredstva, ki jim bolj ustrezajo. Zato izobraževanje na daljavo omogoča večjo individualizacijo ter dinamičnost učenja in je tudi precej učinkovitejše. Po drugi strani pa sta priprava in vzdrževanje ustreznih programov za izobraževanje prek različnih medijev zahtevnejša in dražja od dopisnega izobraževanja. Od učencev zahtevata določen življenjski standard in tehnično ozaveščenost.

Informacijska tehnologija ponuja ljudem neizmerne izobraževalne možnosti.

Učno gradivo moramo pri izobraževanju odraslih stalno prilagajati učencem. Če je učno gradivo pisana beseda, je to prilagajanje mnogo lažje kot pri drugih medijih. To je povzročilo, da se izobraževanje na daljavo ni razvijalo tako hitro, kot bi se lahko glede na

razvoj tehnike. Vendar so danes mediji precej dostopnejši in cenejši, kot so bili nekoč, ljudje so tehnično vse bolj ozaveščeni. Zato se je izobraževanje na daljavo začelo v zadnjem času še hitreje razvijati.

CENTER ZA DOPISNO IZOBRAŽEVANJE SPREMINJA SVOJE IZOBRAŽEVALNE METODE

Danes izobražuje CDI podobno kot je v preteklosti – učenci se delno učijo sami doma iz prirejenega učnega gradiva, delno pa se srečujejo z učiteljem (mentorjem) na skupnih konzultacijah oziroma seminarjih. Deloma se učijo tudi z videokaset in iz računalniških programov, vendar je prevladujoče učno sredstvo še vedno pisana beseda.

Zadnje čase ugotavljamo kar nekaj dejstev, ki opozarjajo na potrebo po uvajanju sprememb v naš način dela. Naj navedem nekatere poglobitve:

- Izobrazbena raven Slovencev je zelo nizka, saj je čez 40 odstotkov Slovencev dokončalo le osnovno šolo ali še to ne. Večina teh ljudi

se več ne izobražuje, čeprav potekajo v različnih krajih Slovenije izobraževalni programi, ki bi jim ustrezali. Verjetno zato, ker ne čutijo potreb po izobraževanju ali jim ti programi niso dovolj prilagojeni.

- Živimo v času nenehnih sprememb, ki so čedalje hitrejšje. Zato tudi znanje hitro zastara, česar se že veliko ljudi zaveda. Ne glede na to, ali so ljudje zaposleni ali brezposelni, jih spreminjajoče se okolje sili v nenehno izobraževanje. Ljudje se različno odzivajo na zahteve po novem znanju. Žal se jih veliko ne znajde najbolje, zato se raje zapirajo v svoj svet. Od tod izvirajo konflikti z njihovim okoljem v službi ali doma. Če bi jim izobraževalci znali pravi čas priskočiti na pomoč s tem, da bi jim pomagali premagati odpor proti novostim v tem svetu, da bi jim te novosti razumljivo razložili oziroma bi jim ponudili ustrezne izobraževalne programe, tedaj bi res naredili velik korak naprej. Tak pristop zahteva od izobraževalcev in izobraževalnih organizacij veliko odprtost do okolja, zmožnost visoke stopnje razumevanja življenja, prilagodljivost, samoiniciativnost.

- Nova tehnologija, predvsem na področju medijev, omogoča ljudem veliko prijaznejše izobraževanje. V nekaterih razvitih državah so zelo uspešno organizirali izobraževanje na daljavo z uporabo različnih medijev (videokasete, posebni TV-programi, telefon, računalniška komunikacija ipd.). Tudi v CDI želimo izrabiti prednosti nove tehnologije, saj smo prepričani, da se bodo v prihodnosti tako izobraževali ne le odrasli, temveč tudi mladina v rednih šolah. Zavedamo se, da nas bo čas prehitel, če ne bomo šli v korak s časom.

- Učitelj ima pri izobraževanju na daljavo povsem drugo vlogo. Dostopnost informacij je bistveno večja, kot je bila nekoč. Učenci lahko zaradi razvitih in dostopnih informacijskih sistemov, knjižnic, Interneta ipd. hitro in preprosto pridobijo informacije o čemerkoli. Večkrat imajo celo boljše informacije kot učitelji. Če pa te informacije učenci ne strukturirajo, ne povežejo v smiselne in logične celote, to ni uspešno učenje. Učitelj je zato bolj mentor – svetovalec, ki pomaga odkrivati razne vire, koordinirati in usklajevati pridobivanje znanja, usmerja in vodi učence. Zelo pomembna je tudi njegova vloga pripravjalca učnih gradiv.

• Navsezadnje nas tudi želja po večji poslovni uspešnosti sili v spremembe.

Našteti vzroki narekujejo velike spremembe v našem delu, ki jih ne moremo doseči v prav kratkem času. Zato smo se odločili za postopno spreminjanje. Prvi korak je treba narediti vedno pri nas samih, in sicer se moramo najprej odločiti za spremembe. Drugi korak je posodobitev učne metode izobraževanja na daljavo za ljudi, ki jih že izobražujemo. Šele nato bomo skušali približati izobraževanje ljudem, ki se do sedaj iz tega ali onega razloga niso izobraževali, pa bi jim dodatno izobraževanje zelo koristilo.

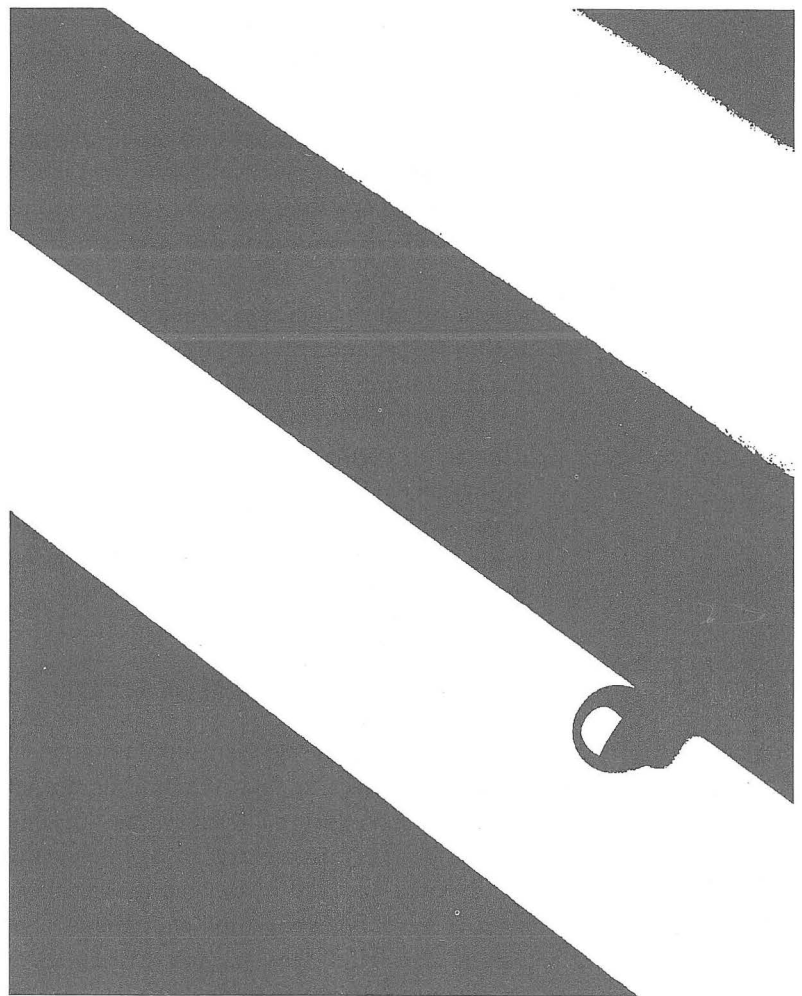
USPOSABLJANJE ANDRAGOŠKIH DELAVCEV V CDI ZA IZOBRAŽEVANJE NA DALJAVO

Za spremembe smo se odločili skupno. Nato smo začeli dopolnjevati in posodabljati sedanje učne metode. V ta namen smo organizirali šest seminarjev z naslovom Usposabljanje mentorjev za izobraževanje na daljavo, ki so večinoma trajali po dva dni. Šlo je predvsem za učne delavnice. Prvih pet seminarjev je potekalo od januarja do aprila 1996, šesti seminar pa je bil v začetku decembra. Udeleženci seminarjev so bili učitelji, mentorji iz CDI in ljudskih univerz, ki sodelujejo s CDI, in učitelji, ki izvajajo izobraževanje prek CDI. Seminarjev se je udeleževalo povprečno po 20 udeležencev.

V prvem seminarju smo obravnavali problematiko samostojnega učenja odraslih pri izobraževanju na daljavo. Vsekakor to ni lahka učna metoda, saj zahteva od učencev močno motivacijo, strogo samodisciplino in skrbno načrtovanje dela. Zelo pomembno je tudi, da se učenci naučijo, kako se učiti.

Ker je izobraževanje na daljavo posredna vzgojna komunikacija, smo na drugem seminarju obravnavali predvsem ta vidik, na primer, kako lahko tudi prek posredne komunikacije vplivamo na ljudi, prednosti in slabosti posredne vzgojne komunikacije in njeno psihosocialno dinamiko.

Tretji seminar je potekal v dveh delih. V prvem delu smo se spoznali vlogo mentorja v izobraževanju na daljavo. Ta vsekakor ni le učitelj, ampak mnogo več. Učitelj in neposredni učni proces je pri izobraževanju na daljavo nadomeščen s kakovostnim učnim gra-

divom, prirejenim za samostojno učenje, in z mentorji, ki učencu pomagajo pri osvajanju snovi, in sicer predvsem prek pisnih komentarjev ali medijev. Poleg tega mentorji z osebnim stikom zapolnjujejo manjkajoči element medsebojnega druženja. Spremljajo učenčevo delo in po potrebi tudi pomagajo prebroditi težave, ki so nastale pri učenju.

Ker mora CDI dopolniti učno gradivo, prirejeno za izobraževanje na daljavo, smo se na četrtem seminarju posvetili predvsem vsebinski zasnovi pri pisanju takšnega učnega gradiva. To ni le strokovno besedilo, ampak mora biti vanj prenesena učna situacija, ko učitelj in učenec neposredno komunicirata. Pisec takšnega učnega gradiva mora vedeti, komu piše in se mora pri pisanju neposredno »pogovarjati« z njim. Na koncu seminarja smo se dogovorili, da bo vsak udeleženec seminarja napisal eno učno enoto, prirejeno za izobraževanje na daljavo, in jo dal pregledati naši mentorici prof. dr. Ani Krajnc.

Na petem seminarju so nam predstavili praktične izkušnje pri didaktični in tehnični pri-

pravi pisnega gradiva in nas seznanili z možnostmi, ki jih ponuja računalnik za izboljšanje kvalitete izobraževanja na daljavo.

Udeleženci seminarjev smo do jeseni napisali dogovorjeno učno gradivo. Mentorica jih je pregledala in vsakemu napisala svoje pripombe. Na zadnjem seminarju smo si izmenjali izkušnje pri pisanju učnega gradiva. Čeprav smo imeli udeleženci zelo različno strokovno izobrazbo (matematiki, tehniki, kemiki, slavisti, družboslovci itd.), smo bili enotni v tem, da se nam je bilo najtežje osebno približati učencu, na primer z uvodom, nagovorom, motiviranjem ipd. Na koncu seminarja nam je Ana Krajnc povedala še nekaj svojih dragocenih izkušenj v zvezi z izobraževanjem na daljavo.

NADALJNJE SPREMEMBE V CDI

S seminarji smo dosegli osnovni namen, to je uskladitev našega znanja o izobraževanju na daljavo, usposobitev učiteljev za pisanje učnega gradiva, prirejenega za izobraževanje na daljavo, in predstavitev vloge mentorja svetovalca v izobraževanju na daljavo. Na osnovi tega lahko šele začnemo uvajati spremembe v naše izobraževalne metode.

Spremembe učnih metod so povezane z drugačno organiziranostjo izobraževanja. Zato bomo posebno pozornost namenili novi organiziranosti izobraževalnega procesa. V prvem letu bomo dopolnili učno gradivo, prirejeno za izobraževanje na daljavo. Uvedli bomo pripravljalne seminarje, na katerih se bomo posvetili predvsem načinom učenja. Opažamo namreč, da je veliko učencev manj uspešnih zato, ker se ne znajo učiti na njim najprimernejši način oziroma sploh ne poznajo različnih učnih stilov in metod. To je lahko nepremagljiva ovira, še zlasti pri izobraževanju na daljavo. Poleg tega bomo pri nekaterih izobraževalnih programih še poskusno zmanjšali število srečanj med učencem in učiteljem mentorjem. Nadomestili jih bomo z boljšim učnim gradivom in z boljšo komunikacijo na daljavo med mentorjem in učencem, na primer po telefonu, elektronski pošti, prek pisem.

To pa že zahteva drugačno organiziranost izobraževalnega dela, saj je treba rešiti probleme dostopnosti elektronske pošte, odzivnosti udeležencev, drugačne časovne uskladi-

tve med učenci in učitelji mentorji, logistike učnih materialov ipd. Razmišljamo tudi, da bi vsem udeležencem ponudili, da se lahko izobražujejo po izobraževalnih metodah na daljavo, po klasični šolski metodi ali po kombinaciji obeh načinov.

V drugem letu bomo na osnovi pridobljenih izkušenj nadaljevali uvajanje sprememb pri vseh izobraževalnih programih.

SKLEPNE MISLI

Dopisno izobraževanje ima v Sloveniji dolgoletno tradicijo, katerega glavni nosilec je bila Dopisna delavska univerza oziroma po preimenovanju Center za dopisno izobraževanje Univerzum. Nekoč uspešne in sodobne metode izobraževanja odraslih ljudi so danes že precej zastarele. Zato smo začeli uvajati spremembe.

Vodilo vseh naših sprememb je: omogočiti ljudem prijaznejše in kvalitetnejše izobraževanje. To bomo morali upoštevati pri snovanju učnega gradiva, izbiri najustreznějšíh medijev in najustreznějšíh kombinacije različnih učnih metod za izobraževanje na daljavo, organizaciji in oblikovanju profila mentorja.

Naš cilj je omogočiti ljudem izobraževanje po sodobnih in uspešnih učnih metodah ter pestro, kvalitetno in času primerno ponudbo izobraževalnih programov.

LITERATURA

- Holmberg, B.: Correspondence Education, Hermods, Malmö, 1967.
- Holmberg, B.: Distance Education, Kogan Page, London, 1977.
- Krajnc, A.: Metodika dopisnega izobraževanja, DDU, Ljubljana, 1981.
- Krajnc, A.: Metode izobraževanja odraslih, DDU, Ljubljana, 1979.
- Novak, M.: 10 let dopisnega izobraževanja, DDU, Ljubljana, 1967.
- Pongrac, S.: Dopisno obrazovanje, Andragoški centar, Zagreb, 1972.
- Rowntree, D.: Teach Yourself with Open Learning, Sphere Books, 1991.
- Tepina, A.: Nekateri izkušnje pri Dopisni delavski univerzi, DDU, posvetovanje, Radenci, 1974.
- Revija Borec, letnik VIII, 10, 1956.